

LOM-hört 33

Hemsida: www.projekt-lom.com

Årgång 17, oktober 2010

Red: Henrick Blank m fl

I detta nummer:

1. Ordföranden har ordet
2. Börje Flygar - LOM-pristagare 2010
3. Storlommen och smålommen - status, hotbild och förvaltning
4. Årets inventeringar - sänd in dina rapporter
5. Varför uppträder storlommar i grupper? - fler frågor än svar...

Ordföranden har ordet

Så har den 17:e säsongen för Projekt LOM avslutats. En första och högst preliminär bedömning efter att vi har fått in resultaten från årets fältarbete från drygt 60 personer är att storlommen tycks ha haft en ganska bra häckningssäsong i landets södra delar, medan resultatet ligger närmare genomsnittet över åren för storlommarna i Svealand. För storlommen i Norrland, liksom för smålommarna i hela landet, är antalet inkomna rapporter ännu för litet för att våga sig på en första prognos om årets häckningsutfall.

Så ett stort tack till er alla som under våren och sommaren har varit ute vid storlomssjöar och smålomstjärnar - ibland med trivsamt väder, men kanske också under dagar med kylslaget regnstänk eller motsatsen med stekande heta somrardagar då bara mygg och knott varit på alerten vid sjöstränder och ute på smålomsmysrar. Förra året medverkade drygt 130 personer, så det bör fortfarande vara ganska många som ännu inte har skickat in årets resultat.

Under året passerade vi något av en milstolpe inom Projekt LOM. Med ekonomiskt stöd från Naturvårdsverket och Sveriges Ornitologiska Förening har vi kunnat redovisa resultat, erfarenheter och vår bedömning om läget för båda lomarterna i en rapport på ungefär 100 sidor. Och även om vi har fått ett värdefulla ekonomiska bidrag, är det i första hand alla ni som under åren varit ute och inventerat storlom och smålom som i först hand skall äras, utan er gemensamma insats hade vi aldrig kunna redovisa den samlade kunskap som vi idag har om lommar!

Med dessa rader önskar jag er alla en trivsam höst och vinter, och även om det är mysigt med det annalkande höstmörkret ser jag redan framemot att möta nästa lomsäsong med er 2011. Om någon till äventyrs inte har införskaffat boken om "svenska lomvatten", är det inte försent - ett bra sätt att inte helt tappa kontakten med lommen och dess miljöer under de mörka vinterkvällarna. Och säkert har du någon vän eller bekant som skulle uppskatta boken som julklapp.

Henrick Blank

Börje Flygar – LOM-pristagare 2010

Med årets LOM-pris ville vi uppmärksamma det mångåriga fågelskyddsarbete som Börje Flygar utfört i Malungstrakten i västra Dalarna under flera årtionden. Bland annat har Börje ringmärkt mer än två tredjedelar av de totalt drygt 1100 smålommor som märkts i Sverige. De allra flesta smålommorna har märkts som årsungar i häckningstjärnarna och ungefär 8 % av dem har återfunnits. Dagens kunskap om de svenska smålommornas flyttningvägar, övervintringsområden och överlevnadsmönster bygger således till stor del på det arbete som Börje utfört under ungefär 40 år, från 1970-talet och framåt. Han har således bidragit med några mycket viktiga pusselbitar i vår förståelse om de häckande smålommornas villkor och förutsättningar.

LOM-priset delades ut den 23 maj, i samband med en exkursion till Tisjökölen, ett myrområde i den västligaste delen av Dalarna. Drygt 20-talet personer mötte upp den något kylslagna och regnvåta morgonen. Men det blev en fin fågelmorgon med en vårstämning som man kan önska när man besöker en fågelmyr den här tiden på året. Smålomspår i flera av gölarna ute på myren, och fullt spel av bland annat rödbena, gluttsnäppa, småspov, storspov och ljungpipare. En brushane, som försetts med färgringar inom ramen för ett holländskt forskningsprojekt kunde siktas in från tornet - för femte året i rad. Tre dvärgmåsar och fem svårskådade mosnäppor kryddade morgonens artlista.

Mats Eriksson

Årets LOM-pristagare, Börje Flygar (till vänster) och Mats Eriksson. Foto: Per Lif.

Storlommen och smålommen - status, hotbild och förvaltning

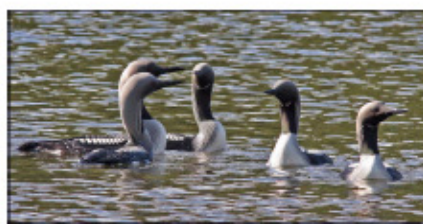
Under våren blev en rapport om hur vi bedömer situationen för storlommen och smålommen i Sverige färdig. Här har vi sammanfattat resultatet av det arbete vi har gjort tillsammans inom Projekt LOM under en period på 15 år, 1994-2008. Vi beskriver de olika problem- och faktorerna och gör en bedömning om hur viktiga de är för den framtida förvaltningen av de två lomarterna i Sverige.

Vi bedömer det svenska beståndet av storlom som livskraftigt, d.v.s. mer positivt än när vi startade upp arbetet i projekt LOM. Ungproduktionen torde ligga på en nivå som kompenserar för den årliga dödligheten, om man ser på situationen för landet i sin helhet, men den varierar starkt mellan olika sjöar. Vidare har man noterat en positiv trend för arten inom den svenska fågeltaxeringen. Men problembilden finns kvar, och den enskilt viktigaste faktorn om man vill förbättra förutsättningarna för häckande storlommar är att undvika stora variationer i vattenståndet under ruvningsperioden, så att inte bona översvämmas vid stigande vattennivåer. Inrättandet av t.ex. fågelskyddsområden för att minska störningarna kan vara en kompletterande insats vid sjöar med ett omfattande friluftsliv, och där man bedömer att vattenståndsvariationerna är ett mindre problem eller kan hållas under kontroll.

För smålommen är situationen kanske mer bekymmersam. Det är tveksamt om unproduktionen varit tillräcklig för att kompensera för den årliga dödligheten i landets södra och mellersta delar, medan det tycks ha gått bättre för smålommarna i Norrland. För smålommens del måste man arbeta med förhållandena både i fiskevatten och kring häckningstjärnar. Goda bestånd av ganska småvuxen laxartade fisk, såsom siklöja, är en av förutsättningarna, och kring häckningstjärnarna måste man undvika dikningar och markavvattningar.

För båda lomarterna finns det frågetecken för hur det ökade innehållet av kvicksilver i sötvattensfisk under de senaste 10-15 åren kan påverka häckningsutfallet.

Rapporten finns på pdf-fil som kan hämtas hem via vår eller Sveriges Ornitologiska Förenings hemsida, www.projekt-lom.com eller www.sofnet.org. Du kan också kontakta Mats Eriksson (tel. 031-94 87 91 eller 070-609 94 33, eller eriksson.tommered@telia.com) för att få pdf-filen hemskickad.

Storlommen och smålommen i Sverige – populationsstatus, hotbild och förvaltning

*The Black-throated Diver and Red-throated Diver in Sweden –
population status, threats and management*

Mats O. G. Eriksson

Rapporten har utarbetats med ekonomiskt bidrag från Naturvårdsverket

2010

I svenska lomvatten

Två av världens fem arter lommar häckar i Sverige. Storlommen föredrar stora klarvattensjöar medan smålommen väljer små myrsjöar. Båda arterna finns i hela landet även om smålommen är ovanlig som häckfågel i södra Sverige.

I alla tider har lommar fascinerat människan och blivit föremål för myter.

Lommen var fågeln som, genom att behärska både luften över vattenytan och världen under den, fick symbolisera olika nivåer av medvetande, även hos oss.

I vår del av världen är det nog bara vargen som genom sina läten kunnat sätta vår fantasi i rörelse som just lommar.

Både Janos Jurka och Bosse Haglund har blivit "lomtagna", Janos av smålommen och Bosse av storlommen. I denna bok får vi följa med dem ut till lommar.

Deras kärleksfulla skildringar kompletteras av Mats Eriksson, som är biolog och som sysslat med lommar i många år.

198 kronor för läsare av LOM-hört i Naturbokhandeln

Årets lominventeringar – sänd in dina rapporter!

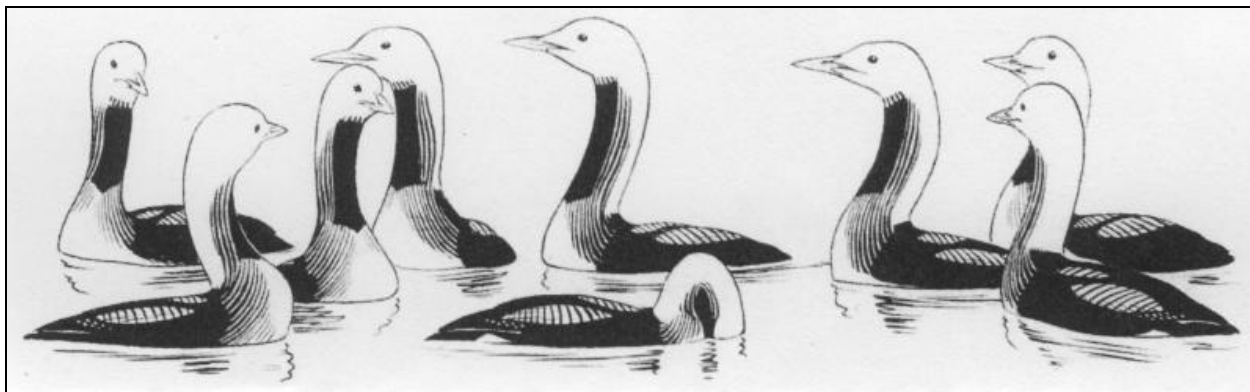
Med höstnumret av LOM-Hört kommer också den årligen upprepade PÅMINNELSEN om att sända in resultaten från årets inventeringar – 2010 blev den 17:e säsongen sedan verksamheten i Projekt LOM startade 1994. Totalt medverkade drygt 130 personer med rapporter för 2008, och vid en avstämning den 10 oktober hade det kommit in uppgifter om årets häckningar från ungefär 65 rapportörer.

Till skillnad från tidigare skickade vi i år inte ut några inventeringsblanketter i vårutskicket, eftersom blanketter och inventeringshandledning även finns på hemsidan, www.projekt-lom.com. Saknar du möjlighet att hämta hem blanketterna via hemsidan är du välkommen att kontakta Mats Eriksson (Tommeredsvägen 23, 437 92 Lindome; tel. 031-94 87 91 eller 070-609 94 33) för att få papperskopior hemskickade via posten.

Liksom tidigare skickas rapporterna till Mats Eriksson (Tommeredsvägen 23, 437 92 Lindome; eriksson.tommered@telia.com). Om Du redan har skickat in årets rapporter utan att ha fått en bekräftelse via e-post eller "postverkspost" – hör av Dig till Mats. Och det går naturligtvis bra att också skicka in rapporter som till äventyrs blivit liggande sedan tidigare år.

Till Dig som rapporterar via SVALAN – meddela gärna detta till Mats Eriksson, eriksson.tommered@telia.com eller telefon 031-94 87 91, för avstämning och så att vi inte missar att notera Dig som medlem för 2011.

**OBS den nya e-postadressen, eriksson.tommered@telia.com
Den tidigare adressen, mke.eriksson@swipnet.se, är nedkopplad.**

Varför uppträder storlommar i grupper? - fler frågor än svar...

Många har fascinerats av hur storlommen ibland uppträder i grupper ute på sjöarna. Det är inte så ovanligt att 5-10 storlommar eller mer ses tillsammans och utför en rad olika rituella spelbeteenden, och man kan höra olika delar av den omfattande lätesrepertoaren på samma gång. Mera sällsynt kan grupperna bli betydligt större och omfatta flera 10-tal fåglar. Storlommen uppträder i grupper under hela häckningssäsongen, men oftast under hög- och eftersommaren.

Den vanligaste bland de frågor vi har fått över åren är nog den om varför storlommarna ibland uppträder i grupp. Ett enkelt och kort svar är att det är det nog ingen som säkert vet - men man kan ju alltid spekulera. Utifrån mina egna noteringar över åren - och för att ge svar på en av de frågor man får ibland - kan man konstatera att grupperna omfattar fåglar från häckningssjön såväl som från andra håll. Är man på plats under morgontimmarna kan man se hur storlommar flyger in från andra sjöar, eller kommer målmedvetet simmande med ett kraftigt "bogsval" en eller annan kilometer från andra delar av sjön. Man får ett klart intryck av att lommar "känner till" både tid och plats där man skall träffas. Om det finns par med ungar i sjön är ibland en eller båda föräldrarna med medan ungen lämnas utanför, men det händer också att föräldrar med ungar inte är med i gruppen.

Vid undersökningar av den svartnäbbade islommen har man bland annat noterat att ungefär 25 % av grupperna uppehåller sig i "neutrala" områden utan häckande lommar, att det är samma individer i grupperna under flera dagar, och att både hanar och honor är med. Man har också noterat att flertalet individer inte häckar under den aktuella säsongen.

Vad gäller frågan om varför storlommarna samlas i grupper har några olika förklaringar framförts. Rimligtvis har grupp beteendet någon slags social funktion - mycket tyder på att storlommarna på något sätt "känner varandra" och att de olika turerna i cirkeldansen (bilden), med näbbdoppningar m.m., kanske innehåller någon form av kommunikation mellan fåglarna. I undersökningarna av svartnäbbad islom har tanken framförts att lommar både "testar av" varandra och kvalitén på den sjö man besöker. Lommar är ju långlivade fåglar, och vad man har lärt sig - både om sina lomgrannar i samma och närbelägna sjöar, och om hur det är med tillgången på såväl boplatser som bytesfisk i kringliggande sjöar - kan vara bra för "planeringen" av kommande häckningssäsonger. Är man en storlom på bara 3-4 år som skall slå sig in på äktenskapsmarknaden, kanske deltagande i grupperna kan vara ett sätt att informera sig om tänkbara partners för kommande år...? - att åtminstone några av lommarna kanske helt enkelt är ute och raggat...?

En alternativ hypotes är att lommar samlas i grupper för att söka föda, och att fisket blir mer effektivt om man jobbar tillsammans - ungefär på samma sätt som t.ex. storskrakar kan samlas till grupp fiske. Min personliga bedömning är att det säkert kan vara fallet ibland men långt ifrån alltid. Jag har vid några tillfällen (men inte speciellt ofta) sett storlommar simma på

bredd in mot stranden eller in i en vik och dyka samtidigt, på ungefär samma sätt som storkskraken.

Till sist, ni som har haft glädjen att få uppleva de olika turerna i en storlomsgrupp har säkert också hört det kortfattade och något skällande "kiuk"-läte, som Erik Rosenberg i sin klassiska bok "Fåglar i Sverige" (första upplagan 1953) liknar vid hur det låter när man råkar trampa en hundvalp på svansen.

Bilden med storlomsgruppen har tecknats av Sverre Sjölander och skannats från "Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa - The Birds of the Western Palearctic, Volum I" (1977).

En detaljerad beskrivning av storlommens läten och de olika typerna av grupp- och spelbeteenden hos storlommen finns i en uppsats med titeln "Reproductive behaviour of the Black-throated Diver *Gavia arcica*", av Sverre Sjölander (Ornis Scandinavica 9: 51-65, 1978).

Olika tankar om bakgrunden till den svartnäbbade islommens uppträdande i grupper har sammanfattats i en uppsats med titeln "Testing hypothesis of social gatherings of commons loons (*Gavia immer*)" av James D. Paruk (Hydrobiologia 567: 237-245, 2006).

Mats Eriksson

LOM-Föreningens styrelse

- Henrick Blank (ordf.), Klerebo Bergsäter 2, 564 91 Bankeryd; tel. 070-304 10 11, henrick.blank@webaid.se
- Jenny Pleyrn (sekr), Tyvik 1, 511 74 Skephult; tel. 033-35 30 13, Jenny.Pleyrn@boras.se
- Karen Lund (kassör), Oxtorgsgatan 12 D, 575 38 Eksjö; tel. 0381-140 11 (kväll)
- Owe Arnoldsson, Arnåsholm, 330 26 Burseryd; tel. 0371-521 00, 0485-441 15, owe_arn@hotmail.com
- Mats Eriksson, Tommeredsvägen 23, 437 92 Lindome; tel. 031-94 87 91, 070-609 94 33, eriksson.tommered@telia.com
- Peter Lindberg, Zoologiska inst., Box 463, 405 30 Göteborg; tel. 031-773 36 42, 070-209 23 15, peter.lindberg@zool.gu.se
- Uno Skog, Stilvägen 34, 791 44 Falun, tel. 023-100 48, uno.skog@spray.se